

**“TARBIYA” FANINI O‘QITISH ORQALI O‘QUVCHILARDA AXLOQIY IDEALNI
SHAKLLANTIRISH****Usmonova Nargiza Raximjonovna**

Qo‘qon universiteti “Ta‘lim” kafedrasida o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarda “Tarbiya” fanini o‘qitish orqali axloqiy idealni shakllantirish haqida fikr va mulohazalar, shuningdek davlatimiz ertasi bo‘lgan yosh avlodning hayotida tarbiyaning ahamiyati, tarbiya, axloq ideal va axloqiy idealning mazmuni, buyuk mutafakkir olimlarimizning ta‘lim tarbiya axloq haqidagi qimmatli fikrlari haqida ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: tarbiya, ideal, axloq, axloqiy ideal, o‘quvchi, tarbiya ahamiyati.

Kirish: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 06.07.2020 yildagi «Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida «Tarbiya» fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 422-son qarori qabul qilgan. Unga ko‘ra yagona «Tarbiya» fani 1–9-sinflarda – 2020-2021 o‘quv yilidan, 10–11-sinflarda esa – 2021-2022 o‘quv yilidan boshlab ajratilgan umumiy soatlar doirasida «Odobnoma», «Vatan tuyg‘usi», «Milliy istiqlol g‘oyasi va ma‘naviyat asoslari» hamda «Dunyo dinlari tarixi» fanlarini birlashtirishi belgilab o‘tilgan. Shuningdek ushbu qonunda umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida o‘quvchilarining yoshi va psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ularning ongiga umuminsoniy qadriyatlar va yuksak ma‘naviyatni yanada chuqur singdirish, ularni vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalash, umumiy o‘rta ta‘lim muassasalaridagi ma‘naviy-tarbiyaviy ishlarni yangicha asosda tashkil etish maqsad qilinganligi belgilab o‘tilgan. O‘zbekiston Respublikasining muhtaram prezidenti Shavkat Mirziyoyev Miromonovich tarbiya haqida quyidagi fikrlarni bildirib o‘tganlar: “Tarbiya qancha mukammal bo‘lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi, deydi donishmandlar. Tarbiya mukammal bo‘lishi uchun esa bu masalada bo‘shliq paydo bo‘lishiga mutlaqo yo‘l qo‘yib bo‘lmaydi”. Darhaqiqat yurtimiz ravnaq topishida, xalqimiz esa faravon yashashida yoshlarga berilayotgan ta‘lim tarbiya, ularning axloqiy idealga ega bo‘lishlari muhim hisoblanadi.

Dunyoga kelgan har bir inson – davlat uchun tom ma‘nodagi noyob boylikdir. Unda o‘ziga xos qobiliyat yashiringan bo‘ladi. Shu qobiliyat yuzaga chiqsa, undagi iste‘doddan butun jamiyat manfaatdor bo‘ladi. Insondagi iste‘dodni kashf qilishning vositasi – ta‘lim hisobladi. Davlatimiz ertasi, kelajagi bu albatta yoshlardir. Yurtimizning qay darajada rivojlanishi, xalqimiz farovon hayoti ham albatta yoshlar va ularning ta‘lim tarbiyasi, dunyoqarishi, kreativ g‘oyalari va eng muhimi albatta ilmiy salohiyati va tarbiyasi bilan belgilanadi desak adashmagan bo‘lamiz. Shu sababli mamlakatlarning e‘tibori inson aql-zakovatini «zabt etish»ga qaratilgan. Inson omili yuksalib, jahon iqtisodiyoti tobora bilimga asoslangan sohalar ixtiyoriga o‘tmoqda. E‘tibor qiling, dunyoning eng boy kompaniyalari ham aql evaziga boyimoqda. Hozirgi jarayonda ko‘proq bilim olib, ilg‘or fikrlarni ilgari surish – muvaffaqiyat asosidir. Jamiyat rivoji shaxslarning rivojlanishi bilan bog‘liq. Inson omili yuksalgani sayin davlat ham taraqqiy etib boradi. Shaxsiy rivojlanish esa umr bo‘yi davom etadigan jarayon hisoblanadi. Shu bilan birgalikda e‘tibor qaratishimiz kerakki,

inson hayotida eng muhim bo‘lgan ta‘limlardan biri bu- tarbiyadir! "Tarbiya" fanini o‘qitish orqali o‘quvchilarda axloqiy idealni shakllantirishda esa dastlab tarbiya, axloq va ideal tushunchalarining ma‘nolari bilan tanish chiqsak. Tarbiya bu insonlarga berilgan eng buyuk bo‘lgan ne‘matlardan biridir deyishimiz mumkin. Jahon pedagogikasida «tarbiya» atamasi keng qamrovli tushuncha sifatida baholanganligi tufayli, uning mohiyati xususida turli nazariyalar mavjud. Tarbiyani kattalar (o‘qituvchilar, murabbiylar va ota-onalar)ning bolalarga ta‘sir ko‘rsatish jarayoni sifatida tushunish eng ko‘p tarqalgan tendensiyadir. Bu o‘rinda kattalar to‘g‘ri deb hisoblaydigan, baholaydigan ideallar, maqsadlar, vazifalar, normalar va talablarga muvofiq tarzda ta‘sir ko‘rsatish ko‘zda tutiladi, albatta. Shubhasiz dunyodagi insonlar uchun eng ahamiyatli va eng ta‘sirli narsa bu tarbiyadir. Bizning ertamiz bo‘lgan yosh avlod tarbiyasi, ularni bilimli va har taraflama komil inson sifatida shakllantirish barcha zamonlardagi eng muhim bo‘lgan masalalardan biridir. Shu sababdan qadimdan mashhur donishmandlar tarbiya to‘g‘risida qimmatli fikrlarni yozib qoldirganlar. Ajdodlarimiz asrlar davomida sevib mutolaa qilgan "Pandnoma", "Siyosatnoma", "Qobusnoma", "Axloqi muhsiniy", "Axloqi jaloliy", "Axloqi nosiriy", "Qonuni hikmat", "Nigoriston", "Bahr al-ulum", "Kachko‘li sultoniy", "Jovidoni xirad", "Bistu se hikmat", "Hikoyoti dilpisand", "Odob as-solihin", "Turkiy "Guliston" yoxud axloq" singari asarlar shular jumlasidandir. Ushbu nodir asarlarda avval axloq-tarbiyaga oid biror so‘z va tushunchani izohlab, keyin unga o‘quvchi amal qilish uchun naqliy va axloqiy dalillar keltiradi. Umuman ularning mazmun-mundariyasi, ularda ilgari surilgan ilg‘or g‘oyalar bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Axloq – insonlarni yaxshilikg‘a chaqirguvchi, yomonlikdan qaytarguvchi bir ilmdur. Agar bir kishi yoshligida nafs buzilib tarbiyasiz, axloqsiz bo‘lib o‘sdimi, bunday kishilardan yaxshilik kutmak yerdan turub yulduzlarga qo‘l uzatmak kabidur. Axloqimiz binosining go‘zal va chiroyli bo‘lishiga tarbiyaning zo‘r ta‘siri bordur. Tarbiyaning axloqqa, albatta, ta‘siri bo‘ladur. Yaratgan insonlarni asl xilqatda iste‘dod va qobiliyatli, yaxshi ila yomon, foyda ila zarar, oq ila qorani ayiradurgan qilub yaratmishdur. Lekin insondagi bu qobiliyatni kamolga yetkurmak tarbiya ila bo‘ladur. Qush uyasinda ko‘rganin qiladur. Inson javhari qobildur. Agar yaxshi tarbiya topib, buzuq xulqlardan saqlanub, go‘zal xulqlarga odatlanub katta bo‘lsa, har kim qoshida maqbul, baxtiyor bir inson bo‘lub chiqar. Agar tarbiyatsiz, axloqi buzulib o‘ssa, Allohdan qo‘rqmaydurgan, shariatga amal qilmaydurgan, nasihatni qulog‘iga olmaydurgan, har xil buzuq ishlarni qiladurgan, nodon, johil bir rasvoyi olam bo‘lub qolur. Alhosisil, tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidur degan fikrlarni bildirib o‘tganlar. Endi ideal so‘zining ma‘no mazmuni bilib ta‘nishib chiqsak. Ideal (yun. idea — timsol, g‘oya, tushuncha) — biror narsa, voqea va hodisaning oliy namunasi, kamoloti ayrim shaxs, shaxslar guruhi, tabaqa va jamiyat intiluvchi oliy maqsad hisoblanadi. Axloqiy-ideal esa axloq me‘yorlariga asoslangan xulqning yuksak darajasi, mukammal holati haqidagi tasavvur. U ma‘naviy hodisa bo‘lib, axloqiy me‘yorlarning inson orzu qilgan va yuksak darajada shakllangani bilan bog‘liq tasavvurlar majmuidir. Axloqiy aqidalar insonning real hayotdagi turli voqea-hodisalarga munosabatida aks etgan holda uning hayotda o‘z o‘rnini topishiga, hayotiy pozitsiyasini mustahkamlashga asos bo‘lib xizmat qiladi. U insonni ma‘naviy jihatdan yuksalishga chorlaydi, insonning o‘tmish hayotini tanqidiy tahlil etishga, hozirgi kunda amalga oshirayotgan xatti-harakatlarini ibrat bo‘lishga munosib insonlarniki bilan solishtirish, kelajakda esa o‘z hayotini yanada mazmunli tashkil etishga xizmat qiladi. Axloqiy

idealni shakllantirishda esa tarbiya fanining ahamiyati beqiyosdir. O‘quvchilar ushbu fanni o‘qib o‘zlashtirar ekanlar ularda inson orzu qilgan mukammal axloqiy me‘yorlar va xulqning yuksak darajasi shakllanib boraveradi.

Xulosa: Tarbiya har qanday jamiyat va har qanday mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Serquyosh o‘lkamizning kelajagi bo‘lgan yoshlarning ertangi kuni naqadar quyoshli, iliq bo‘lishida esa ularning kugungi kunda olayotyan ta‘lim tarbiyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Yosh avlodning, umuman olganda, jamiyat a‘zolarining ta‘lim tarbiyasi bilan yetarlicha shug‘ullanmagan mamlakat esa turg‘unlik va inqirozga mahkumdur desak hech ham adashmagan bo‘lamiz. Tarbiyaga e‘tiborsizlikning oqibati nimalarga olib kelishi haqida o‘z vaqtida Abdulla Avloniy kuyunib, “Bugungi kunda jamiyatimizning yuzini qora qiluvchi pastkashlar, yomonlar, beboshlar, o‘g‘rilar, giyohvandlar va nashavandlar... kecha tarbiyalariga e‘tibor berilmagan bolalardir”, deb yozib qoldirgan fikrlari nechog‘liq haqiqat ekanligi bugungi hayotimizning har kunida o‘z isbotini topayotganligini ko‘rishimiz mumkin. Tarbiyaning inson hayotidagi ahamiyatini uning davlatimiz rivojlanishidagi o‘rnini anglagan holda maktablarda tarbiya fanining tashkil etilganligi va ta‘lim berilayotganligi va bu orqali o‘quvchilarda axloqiy idealni shakllantirish davlatimizning va yosh avlodning bugungi va ertangi go‘zal hayotlarida ahamiyati kattadir. O‘quvchilar “Tarbiya” fanini puxta o‘rganib berilgan imkoniyatdan unumli foydalanib, o‘zlarining ta‘lim tarbiyaviy salohiyatlarini oshirib borsalar, jamiyatda munosib o‘rin egallashga kirishsalar yoshlarning kelajagi ham go‘zal va yaxshi bo‘ladi. Yoshlarning kelajagi butun bir millatning shirin tashvishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet manbalari:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MUASSASALARIDA “TARBIYA” FANINI BOSQICHMA-BOSQICH AMALIYOTGA JORIY ETISH CHORA-TADBIRLARI TO‘G‘RISIDA. 06.07.2020 yildagi 422-son.
2. Abdulla Avloniyning «Turkiy guliston yoxud axloq» asari
3. TARBIYA 8 BAXT VA MUVAFFAQIYAT SIRLARI darslik. Toshkent – 2020. «Zamin nashr».
4. TARBIYA 9 BAXT VA MUVAFFAQIYAT SIRLARI darslik. Toshkent – 2020. «Zamin nashr».
5. Raximjonovna, U. N. (2023). O ‘SMIR YOSHIDAGI O ‘QUVCHILARDA “TARBIYA” FANINI O ‘QITISH ORQALI MUSTAQIL FIKRLASHGA O ‘RGATISH. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(6), 232-237.
6. Asilova, S. X. (2023). O ‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO ‘NALTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MEXANIZIMLARI.
7. Xursanov, O. (2023). TALABALARNI HAMKORLIK TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O‘QUV - MA‘NAVIY MOSLASHUVCHANLIK IMKONIYATLARINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI (1 - KURS TALABALARI MISOLIDA). Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 264–269. Retrieved from

8. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 1(2), 78–83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>
9. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIRNI O'RGANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 22-27.
10. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
11. Umarov Tokhirjon. (2024). PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN EXTREME SITUATIONS IS SOCIAL. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(2), 1–6. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/28>
12. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O'ZBEKISTONDA IJTIMOY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoit/article/view/79>
13. Умаров Тохиржон. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ РЕЛИГИЙ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(2), 18–25. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/655>
14. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.
15. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.
16. <https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda yangi/umumiy urta talim muassa salarida tarbiya fani joriy etiladi>